

دانشگاه تهران

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی

**اثر بخشی غنی سازی روابط درون خانوادگی بر مهارت های اجتماعی کودکان
خودمانده و تاب آوری و ابراز هیجان خواهران و برادران آنان**

استادان راهنما

جناب آقای دکتر غلامعلی افروز

سرکار خانم دکتر سوگند قاسم زاده

پژوهشگر

الهام شفیع

۱۳۹۷

رسالة محمد

باسمه تعالی

گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام دانشکده: روان‌شناسی و علوم تربیتی گروه آموزشی: روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی

هیأت داوران پایان‌نامه خانم: الهام شفیعی در رشته: روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی گرایش: روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی با عنوان: اثربخشی غنی‌سازی روابط درون خانوادگی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان خودمانده و تاب‌آوری و ابراز هیجان خواهران و برادران آنان را در تاریخ: ۹۷/۱۰/۳۰ با نمره نهایی: ۱۹۱۵ نوزدهم و درجه: عالی

ارزیابی نمود. به عدد به حروف

مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبۀ دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱-استاد راهنما	دکتر غلامعلی افروز	استاد ممتاز	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی	
۲-استاد راهنما	دکتر سوگند قاسم‌زاده	استادیار	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی	
۳-داور داخلی	دکتر علی اکبر ارجمندنیا	دانشیار	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی	
۴-داور خارجی	دکتر مسعود غلامعلی لواسانی	دانشیار	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی	
۶-نمایندۀ تحصیلات تکمیلی (عضو هیات علمی)	دکتر غلامعلی افروز	استاد ممتاز	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی	

تذکر: این برگ پس از تکمیل توسط هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می‌گردد.

بسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب **الهام شفیعی** متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این **پایان نامه** حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این **پایان نامه** قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو **الهام شفیعی**

امضاء و تاریخ

تأیید امضای دانشجو توسط استادان راهنما

نام و نام خانوادگی: **دکتر غلامعلی افروز - دکتر بهرنگ قاسم‌زاده**

امضاء و تاریخ

ہذا من فضل ربی (سورہ نعل، آیہ ۴۰)

سپاس خدایی را سزا است کہ ہرچہ از اومی طلیم عطامی کند...

سپاس خدایی را سزا است کہ بہ غیر از او دل نمی بندم...

سپاس خدایی را سزا است کہ غیر از او را نمی خوانم...

این خدا، خدای من است

بہ راستی ستایش برانگیز

بہ حقیقت دوست داشتنی

و بہ واقع سجدہ کردنی

به مصداق (من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق) شایسته است از اساتید فرهیخته و فرزانه
جناب آقای دکتر غلامعلی افروز و سرکار خانم دکتر سوکند قاسم زاده که با کرامتی همچون
خورشید سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های
سازنده‌شان بارور ساختند تقدیر و تشکر نمایم.

از پدر و مادر مهربانم و خواهر عزیزم که همواره بر کوتاهی من قلم عضو کشیده و گریانه از کنار
غفلت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی حامی بی‌چشم داشت برای من بوده‌اند،
صمیمانه سپاسگزارم، باشد خداوند متعال توفیق جبران زحمات ایشان را عطا فرماید.
و در آخر از انجمن اتیم ایران و خانواده‌های کرامی شرکت‌کننده در پژوهش به خاطر
همکاری با اینجانب برای به ثمر رساندن این نوشتار تشکر و قدردانی می‌نمایم.

تقدیم بہ...

بہ پاس تمامی زحمات ایشان...

بہ پاس حمایت بی وقفہ شان...

و بہ پاس محبت بی دریغشان...

تلاش خود را بہ

پدرم، حامی و پشتیبانم در زندگی

مادرم، سنگ صبورم

و خواہرم، ہمراہ، ہمیشگی ام تقدیم می کنم.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی برنامه غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان خودمانده و تاب‌آوری و ابراز هیجان خواهران و برادران آنها صورت گرفت. روش پژوهش شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری این پژوهش خانواده‌های کودکان خودمانده ساکن شهر تهران در سال ۱۳۹۷ بودند که از میان آنها نمونه‌ای به حجم ۲۸ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و به طور تصادفی در گروه آزمایش و کنترل گمارده شدند، به طوری که هر گروه ۱۴ عضو داشت. از هر دو گروه پیش‌آزمون به عمل آمد و گروه آزمایش برنامه غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی را در ۱۰ جلسه دریافت کردند، درحالی که به گروه کنترل این آموزش ارائه نشد و در پایان برای هر دو گروه پس‌آزمون اجرا شد. برای سنجش مهارت‌های اجتماعی از نیمرخ مهارت‌های اجتماعی کودکان خودمانده بلینی (۲۰۰۷) و برای تاب‌آوری از مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) و برای ابراز هیجان از مقیاس ابراز هیجان برای کودکان (۲۰۰۲) استفاده شد. در بررسی الگوی روابط زوجی از مقیاس رضامندی زوجیت افروز (۱۳۸۹) استفاده شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کوواریانس چندمتغیره نشان داد که نمرات متغیرهای مهارت‌های اجتماعی، تاب‌آوری، ابراز هیجان و رضامندی زوجیت در پس‌آزمون با برداشتن اثرات نمرات پیش‌آزمون در دو گروه آزمایش و کنترل با یکدیگر تفاوت معنادار داشته ($P < 0/05$) و این امر حاکی از تاثیر مثبت برنامه غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی بوده است. با توجه به نتایج پژوهش حاضر به نظر می‌رسد که برنامه غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی باعث بهبود و افزایش در مهارت‌های اجتماعی کودکان خودمانده شده و در تاب‌آوری و ابراز هیجان خواهران و برادران آنها موثر بوده است و الگوی روابط زوجی را بهبود بخشیده است. در مجموع یافته‌های حاصل نشان می‌دهد که برنامه غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی می‌تواند تاثیر مناسبی در مهارت‌های اجتماعی کودکان خودمانده و میزان تاب‌آوری و ابراز هیجان خواهران و برادران آنها داشته و همین‌طور الگوی روابط زوجی را تغییر دهد.

کلید واژه‌ها

غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی، اختلال خودماندگی، مهارت‌های اجتماعی، خواهران و برادران، رضامندی زوجیت

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱-۱) مقدمه..... ۲
- ۲-۱) بیان مسئله..... ۴
- ۳-۱) ضرورت و اهمیت پژوهش..... ۱۲
- ۴-۱) اهداف..... ۱۷
- ۱-۴-۱) هدف اصلی..... ۱۷
- ۲-۴-۱) اهداف فرعی..... ۱۷
- ۵-۱) سوال‌های پژوهش..... ۱۷
- ۶-۱) تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش..... ۱۷

فصل دوم: پیشینه پژوهش

- ۱-۲) تاریخچه اختلال طیف خودمانده..... ۲۱
- ۲-۲) اختلال طیف خودمانده..... ۲۴
- ۳-۲) نشانگان اختلال طیف خودمانده..... ۲۸
- ۱-۳-۲) مهارت‌های اجتماعی ارتباطی..... ۲۸
- ۲-۳-۲) رفتارهای محدود و تکراری..... ۳۵
- ۴-۲) معیارهای تشخیصی اختلال طیف خودمانده..... ۳۸
- ۵-۲) شیوع اختلال طیف خودمانده..... ۴۲
- ۶-۲) ویژگی‌های کودکان مبتلا به اختلال طیف خودمانده..... ۴۵
- ۷-۲) فرایند ارزیابی و تشخیص اختلال طیف خودمانده..... ۴۸
- ۸-۲) سبب‌شناسی..... ۵۲
- ۹-۲) مداخله و درمان..... ۵۹

- ۶۲..... (۱-۹-۲) مداخلات روانشناختی.....
- ۶۶..... (۲-۹-۲) مداخلات تکمیلی.....
- ۶۷..... (۱۰-۲) اختلال خودماندگی در خانواده.....
- ۷۰..... (۱۱-۲) تاثیر اختلال خودماندگی بر خانواده.....
- ۷۶..... (۱۲-۲) تاثیر اختلال خودماندگی بر خواهران و برادران.....
- ۸۵..... (۱۳-۲) غنی سازی روابط درون خانوادگی.....
- ۸۹..... (۱۴-۲) تاب آوری در خواهران و برادران کودکان خودمانده.....
- ۹۶..... (۱۵-۲) ابراز هیجان در خواهران و برادران کودکان خودمانده.....
- ۹۹..... (۱۶-۲) مروری بر پشتوانه پژوهشی در خارج و داخل کشور.....
- ۱۰۰..... (۱-۱۶-۲) پیشینه پژوهشی در خارج از کشور.....
- ۱۰۸..... (۲-۱۶-۲) پیشینه پژوهشی در داخل کشور.....
- ۱۱۱..... (۱۷-۲) جمع بندی و نتیجه گیری.....

فصل سوم: روش شناسی پژوهش

- ۱۱۴..... (۱-۳) طرح پژوهش.....
- ۱۱۵..... (۲-۳) جامعه آماری و نمونه مورد مطالعه.....
- ۱۱۶..... (۳-۳) روش نمونه گیری.....
- ۱۱۷..... (۴-۳) ابزارهای پژوهش.....
- ۱۲۲..... (۵-۳) روش اجرای پژوهش.....
- ۱۲۲..... (۶-۳) برنامه غنی سازی روابط درون خانوادگی.....
- ۱۲۶..... (۷-۳) شیوه اجرای مداخله.....
- ۱۲۷..... (۸-۳) روش تجزیه و تحلیل آماری داده ها.....

۱۲۷..... ملاحظات اخلاقی (۹-۳)

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

۱۳۰..... آمار توصیفی (۱-۴)

۱۳۲..... آمار استنباطی (۲-۴)

۱۴۱..... سوالات پژوهش (۳-۴)

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۱۴۶..... بررسی سوال اول پژوهش (۱-۵)

۱۴۸..... بررسی سوال دوم پژوهش (۲-۵)

۱۴۹..... بررسی سوال سوم پژوهش (۳-۵)

۱۵۱..... بررسی سوال چهارم پژوهش (۴-۵)

۱۵۴..... محدودیت‌های پژوهش (۵-۵)

۱۵۴..... پیشنهادهای پژوهش (۶-۵)

۱۵۴..... پیشنهادهای کاربردی (۱-۶-۵)

۱۵۴..... پیشنهادهای پژوهشی (۲-۶-۵)

۱۵۷..... منابع به زبان فارسی

۱۶۶..... منابع به زبان انگلیسی

۱۷۷..... پیوست اول: فرم رضایت از شرکت در پژوهش

۱۷۸..... پیوست دوم: پرسشنامه واری و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

۱۷۹..... پیوست سوم: پرسشنامه نیازسنجی

۱۸۱..... پیوست چهارم: نیمرخ مهارت‌های اجتماعی اسکات بلینی

۱۸۶..... پیوست پنجم: مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون

- ۱۸۸..... پیوست ششم: مقیاس ابراز هیجان برای کودکان
- ۱۹۰..... پیوست هفتم: مقیاس رضامندی زوجیت افروز
- ۱۹۴..... پیوست هشتم: معرفی موقعیت پژوهش
- ۱۹۵..... چکیده انگلیسی

فهرست جداول

- جدول ۱-۲. سطوح شدت اختلال طیف خودمانده در DSM-۵..... ۵۱
- جدول ۱-۳. طرح کلی پژوهش..... ۱۱۵
- جدول ۲-۳. مهارت‌های برگرفته از نتایج نیازسنجی..... ۱۲۵
- جدول ۳-۳. جلسات آموزشی برنامه غنی‌سازی روابط درون‌خانوادگی..... ۱۲۸
- جدول ۱-۴. سن مادر، پدر، خواهر یا برادر به تفکیک گروه آزمایش و کنترل..... ۱۳۰
- جدول ۲-۴. آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش..... ۱۳۱
- جدول ۳-۴. کلموگراف-اسمیرنوف (نرمال بودن توزیع)..... ۱۳۷
- جدول ۴-۴. نتایج آزمون‌های لوین برای مقایسه خطای واریانس میانگین متغیرهای پژوهش..... ۱۳۸
- جدول ۵-۴. نتایج آزمون ام. باکس برای بررسی برابری ماتریسهای کوواریانس..... ۱۳۸
- جدول ۶-۴. نتایج آزمون تحلیل واریانس چند متغیره..... ۱۳۹
- جدول ۷-۴. درجه‌بندی نظر متخصصان از جلسات مداخله..... ۱۴۰
- جدول ۸-۴. نتایج آزمون‌های اثر بین آزمودنی میانگین‌های مهارت‌های اجتماعی در گروه‌های آزمایش و کنترل..... ۱۴۱
- جدول ۹-۴. نتایج آزمون‌های اثر بین آزمودنی میانگین‌های تاب‌آوری در گروه‌های آزمایش و کنترل..... ۱۴۲
- جدول ۱۰-۴. نتایج آزمون‌های اثر بین آزمودنی میانگین‌های ابراز هیجان در گروه‌های آزمایش و کنترل..... ۱۴۳
- جدول ۱۱-۴. نتایج آزمون‌های اثر بین آزمودنی میانگین‌های رضامندی زوجیت در گروه‌های آزمایش و کنترل..... ۱۴۴

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴. نمودار هم‌پراکنش متغیر مهارت‌های اجتماعی..... ۱۳۳
- نمودار ۲-۴. نمودار هم‌پراکنش متغیر رضامندی زوجیت..... ۱۳۴
- نمودار ۳-۴. نمودار هم‌پراکنش متغیر تاب‌آوری..... ۱۳۵
- نمودار ۴-۴. نمودار هم‌پراکنش متغیر ابراز هیجان..... ۱۳۶

فصل اول

کلیات پژوهش